

تحلیل تقاضای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در کشاورزی

دکتر سید کمال صادقی *

مقدمه:

انسان محدود در کشاورزی سستی هر چند از زمین حاصل خیز برخوردار باشد نمی‌تواند تولید زیاد داشته باشد و سخت کوشی و صرفه‌جویی برای حل مشکلات نمی‌تواند چاره کار باشد. تولید رضایت بخش در گرو دانش و مهارتی است که علم فراهم می‌نماید. از سوی دیگر با توجه به آمار و اطلاعات مربوط به امکانات بالقوه منابع اقتصادی بخش کشاورزی در سطح کشور از آبهای موجود فقط ۴۵ درصد، خاک زراعی ۳۶ درصد، جنگل (چوب‌آلات) ۳۷ درصد، شیلات ۱۳ درصد دام و طیور (گوشت شیر و تخم مرغ) ۹۷ درصد استفاده شده است (جدول - شماره چهار) و بقیه امکانات بلا استفاده مانده است، لذا برای تامین مواد غذایی جمعیت رو به رشد، رهایی گروههای محروم از تغذیه نامناسب، تامین تقاضای اضافی ناشی از افزایش درآمد اقشار کم درآمد جامعه و از همه بالاتر برای داشتن زندگی مستقل و سربلند در میان ملل مختلف جهان باید به سمت افزایش تولید برویم. افزایش تولید یا گذر از کشاورزی سستی به کشاورزی مدرن امکان پذیر نخواهد شد مگر آنکه برای توسعه بخش کشاورزی سرمایه‌گذاریهای لازم در زمینه‌های تحقیقات، آموزش، نیروی انسانی، ساخت زیربناهای فیزیکی لازم و تجهیزات مدرن اقدامات لازم صورت بگیرد. مقاله حاضر ضمن تاکید بر مبانی تئوریک موضوع از نظر تجربی با تکیه بر داده‌های آماری - بانک مرکزی در روند بیست و پنج ساله براساس قیمت های سال پایه ۱۳۶۱ تاثیر پذیری تشکیل سرمایه ثابت ناخالص کشاورزی از عوامل مختلف اقتصاد را تحلیل می‌کند.

این بررسی کمک می‌کند تا درک بهتری از سیاست‌گذاری های کلان کشاورزی، افزایش سطح عمومی قیمت‌ها و تغییر در درآمد فعالیت کشاورزی داشته باشیم.

* هیأت علمی دانشگاه تبریز

روند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش کشاورزی :

کل میزان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش کشاورزی در دوره مورد بررسی (۱۳۴۴-۱۳۶۸) رقم ۲۷۰۷/۳ میلیارد ریال به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۶۱ بوده است. از این مبلغ ۲۴۳/۲ میلیارد ریال در پنج سال اول دوره مورد بررسی (۱۳۴۴ - ۱۳۴۸)، ۶۰۸ میلیارد ریال در پنج سال دوم، ۷۸۷/۴ میلیارد ریال در دوره سوم، ۶۱۵/۳ در دوره چهارم و بالاخره مبلغ ۴۵۳/۳ میلیارد ریال در دوره پنجم شکل گرفته است (جدول شماره یک)

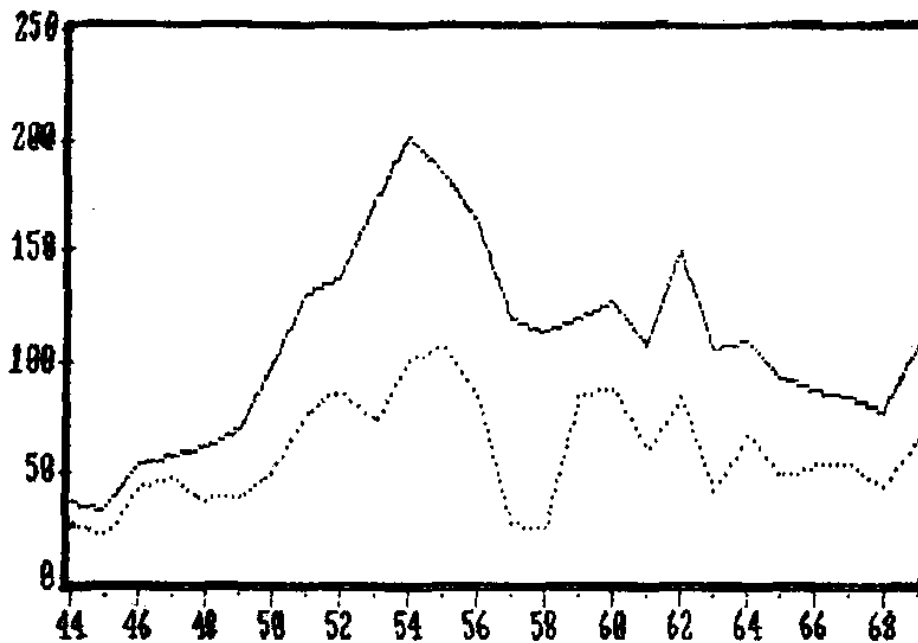
جدول شماره یک : میزان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش کشاورزی به قیمت سال پایه ۱۳۶۱

مقاطع دوره	سال	کل سرمایه ناخالص (میلیارد ریال)	سهم بخش خصوصی (درصد)	سهم بخش عمومی (درصد)
اول	۱۳۴۸-۱۳۴۴	۲۴۳/۲	٪۷۰/۴	٪۲۹/۶
دوم	۱۳۴۹-۱۳۵۳	۶۰۸/۰	٪۵۴/۲	٪۴۳/۸
سوم	۱۳۵۴-۱۳۵۸	۷۸۷/۴	٪۴۰	٪۶۰
چهارم	۱۳۵۹-۱۳۶۳	۶۱۵/۳	٪۵۷/۸	٪۴۲/۲
پنجم	۱۳۶۴-۱۳۶۸	۴۵۳/۴	٪۵۸/۸	٪۴۱/۲

مأخذ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

بر اساس نمودار شماره یک بجز دوره سوم (۱۳۵۴ - ۱۳۵۸) سهم بخش خصوصی به حدود ۴۰ درصد رسیده در بقیه سالها سهم بخش خصوصی در تشکیل سرمایه بیش از ۵۴ درصد بوده است که این موضوع نشان دهنده اهمیت نقش فعالین این بخش در فعالیتهای اقتصادی کشور است.

نمودار شماره یک : روند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش کشاورزی
سالهای ۱۳۴۴-۱۳۶۹ (میلیارد ریال)

۱ : میزان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش کشاورزی

..... W

W : میزان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش خصوصی در کشاورزی

مأخذ : بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران - حسابهای ملی ایران - قیمت ثابت ۱۳۶۱

مبانی نظری عوامل اقتصادی

اقتصاددانان کلاسیک بر این عقیده بودند که شرکت دولت در فعالیتهای اقتصادی غیر ضروری است و تنها وظیفه دولت اخذ مالیات، تامین امنیت داخلی و حفاظت از مرزهای جغرافیایی و سیاسی است ولی کینز با مردود دانستن نظریه فوق معتقد به دخالت دولت در فعالیتهای اقتصادی به طور مستمر و سازمان یافته بود. در دهه‌های اخیر در تمام جوامع توسعه یافته و توسعه نیافته دولتها با انواع سیاستهای مالی و پولی و نیز مقررات صادرات و واردات در اقتصاد کشورشان نقش آفرینی می‌کنند و سیاست‌گذاری آنان روی تصمیمات بخش خصوصی اثر می‌گذارد. از اثرات قابل لمس این

موضوع می‌توان به Crowding - out ، Crowding - in اشاره کرد. دولتها با افزایش مخارج سرمایه‌گذاری خود از طریق جلب سرمایه اعتبارات که در کشورهای توسعه نیافته محدود و جیره بندی شده است باعث افزایش نرخ بهره می‌شوند و این امر موجب کاهش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی می‌شود. ولی باید توجه داشت که اصولاً دولتها به دنبال چه نوع پروژه‌های هستند؟ آیا دولت مایل به اجرای پروژه‌هایی هست که بخش خصوصی طالب اجرا آنهاست؟ یعنی دولت با رفتار خود می‌خواهد جانشین بخش خصوصی شود؟ یا اینکه دولت مایل به سرمایه‌گذاری در پروژه‌هایی است که مکمل فعالیتهای بخش خصوصی است؟

بنابراین افزایش تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش عمومی یکنوع Crowding - out به همراه دارد. ولی اگر نوع تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در پروژه‌هایی زیر بنایی و بالاسری اجتماعی مانند بهداشت عمومی، کانالهای آبرسانی، ساختمان، نیروگاههای برق و سد سازی و ... باشد، موجبات تشویق سرمایه‌گذاری خصوصی خواهد شد یعنی Crowding - in را در پی خواهد داشت. نرخ بهره یکی دیگر از متغیرهای موثر در تشکیل سرمایه ثابت ناخالص می‌باشد که به دلیل نشان دادن هزینه سرمایه در مباحث تئوریک مطرح می‌باشد. از نظر اقتصاددانان کلاسیک مانند ژان باتیست سدوجان استوارت میل، نرخ بهره توسط عرضه و تقاضای پس انداز تعیین می‌شود و تقاضا برای سرمایه‌گذاری تابع غیر مستقیم نرخ بهره است اگر نرخ بهره بالا برود تقاضا برای سرمایه‌گذاری کاهش می‌یابد و اگر نرخ بهره کاهش یابد تقاضا برای سرمایه‌گذاری بالا می‌رود. از نظر کینز نرخ بهره در بازار پول تعیین می‌شود و با فرض بازدید نهایی سرمایه ثابت، سرمایه‌گذاری را تابع معکوس نرخ بهره می‌داند.

از نظر نئوکلاسیک‌ها بازار پس انداز و سرمایه نرخ بهره طبیعی یا واقعی را تعیین می‌کند و بازار نئوکلاسیک‌های مختلف استنباط می‌شود تاثیر منفی نرخ بهره بر تقاضای سرمایه‌گذاری خصوصی است. نرخ بهره هزینه سرمایه به کار گرفته شده در سرمایه‌گذاری است و هر چقدر نرخ بهره بر یا هزینه سرمایه کم باشد میزان تقاضای سرمایه‌گذاری بیشتر می‌شود و بالعکس هر چقدر نرخ بهره بیشتر باشد میزان تقاضای سرمایه‌گذاری خصوصی کم خواهد شد. پس نرخ بهره در بحث تشکیل سرمایه ثابت یکی از پارامترهای مهم به حساب می‌آید که تغییرات آن تاثیر مستقیمی بر روی میزان

سرمایه گذاری دارد .

از سوی دیگر تولیدکنندگان به تغییرات قیمت محصولات تولیدی خود عکس العمل نشان می دهد با این معنا که اگر قیمت محصولات تولیدی آنان افزایش یابد بنگاههای تولیدی این افزایش قیمت را وجود تقاضای اضافی تلقی کرده و به خاطر بالا بودن سود خود اقدام به سرمایه گذاری خواهند کرد . اما از آنجائیکه در اقتصاد کلان افزایش قیمت به سایر کالاها نیز سرایت می کند لذا با افزایش قیمت محصولات یک رشته از فعالیت اقتصادی ، قیمت کالاهای سایر رشته های تولیدی نیز افزایش می یابد و اقتصاد مواجه با تورم خواهد بود . بنابراین تورم بخش جدایی ناپذیر بسیج موثر تر عوامل اقتصاد است . اما آنچه اهمیت دارد نرخ تورم است که آثار متفاوتی دارد . یعنی زمانی که نرخ تورم در سطح بالایی قرار دارد اثرات جداگانه ای با حالتی که نرخ تورم در سطح پائین است دارد . نرخ تورم ملایم (پائین) در تشکیل سرمایه خنثی ایجاد نمی کند و چه بسا دلیل بالا رفتن سود به طور موقت انگیزه بیشتری برای سرمایه گذاری و ملاً افزایش تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به وجود می آورد . ولی نرخ تورم بالا موجب مختل شدن اطلاعات مربوط به قیمت های نسبی در اقتصاد شده و تقسیم گیری عقلانی را مختل می کند . به بیان دیگر تغییرات مطلق قیمت ها در عرضه و تقاضای کالاها اهمیت زیادی ندارد بلکه تغییرات نسبی قیمت آنهاست که نشان دهنده وضعیت اقتصادی کشور است .

درآمد واقعی بالا از طریق پس انداز به بسیج و تشکیل سرمایه کمک می کند . از نظر اصل شتاب اگر ما رابطه بین تولید واقعی و موجودی سرمایه مطلوب را نسبتاً با ثبات فرض کنیم رشد تولید ناشی از تقاضا منجر سرمایه گذاری می شود و لذا تشکیل سرمایه ثابت خالص را بالا می برد . در تحقیقات مربوط به اقتصاد کشاورزی علاوه بر درآمد جاری به درآمدهای سالهای گذشته و تاثیر آن روی سرمایه گذاری تاکید شده است . بر اساس تحلیل کویک ، مودیگانی و رابرت ایزنر سرمایه گذاری نه تنها از درآمد جاری بلکه از درآمدهای سالهای گذشته نیز تاثیر می پذیرد .

نتایج برآورد الگو

جدول شماره دو نشان دهنده برآورد رگرسیونی عوامل اقتصادی موثر بر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در بخش خصوصی فعالین کشاورزی بر اساس مباحث تئوریک است. به طور خلاصه در این مدلها $X(t-1)$ سرمایه گذاری بخش عمومی با یکسال وقفه، Z نسبت شاخص قیمتی عمده فروشی محصولات کشاورزی به شاخص قیمتی عمده فروشی کلی کالاها، V_1 میزان اعتبارات وامهای پرداخت شده به بخش کشاورزی، γ_1 تغییر متوسط درآمد سه سال بخش کشاورزی ($F(t-1)$) نسبت سرمایه گذاری عمومی به ارزش افزوده بخش کشاورزی با یکسال وقفه و D متغیر مجازی که برای سالهای ۵۷ و ۵۸ یک و بقیه سالها صفر در نظر گرفته شده است.

مطابق برآورد سرمایه گذاری عمومی با یکسال وقفه با علامت مثبت با تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش خصوصی رابطه دارد. به این معنا که، یک واحد افزایش در تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش عمومی موجب افزایش ۰/۴۲ واحد سرمایه گذاری بخش خصوصی می شود و بالعکس مطابق نظریه پردازان اقتصاد توسعه در تمام کشورهای در حال رشد، نقش دولت در اقتصاد باید زمینه ساز فعالیت مردم باشد و اگر چنین زمینه ای برای فعالیت های بخش خصوصی فراهم نگردد توسعه به معنای واقعی اتفاق نخواهد افتاد.

در ایران بخش قابل توجهی از بودجه دولت سالانه صرف مخارج سرمایه گذاری می شود که به طور عمده روی رفتار اقتصادی بخش خصوصی اثر می گذارد و مدل با نشان دادن ضریب مثبت ۰/۴۲ بیانگر تاثیر پذیری تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش خصوصی از رفتار اقتصادی بخش عمومی است دومین متغیر مطرح شده در مدل اول نسبت شاخص هاست که با علامت منفی نشان دهنده افزایش قیمت سایر کالاها از قیمت محصولات کشاورزی است به بیان دیگر نرخ رشد هزینه تولید بیشتر از نرخ رشد قیمت محصولات بوده است. لذا رابطه منفی با میزان تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داشته است. یک سرمایه گذار در بخش کشاورزی به افزایش شاخص قیمتی محصولات کشاورزی که در واقع شاخص تغذیه برای افراد جامعه است عکس العمل مثبت نشان می دهد ولی به افزایش شاخص کل کالاها و خدمات که در واقع شاخص هزینه زندگی و هزینه تولید در کشور است عکس العمل منفی نشان خواهد داد. بنابراین اگر شاخص کل پایین بیاید میزان هزینه تولید کاهش

می‌یابد و این امر سبب بالا رفتن درآمد و پس انداز و مالاً افزایش سرمایه ثابت ناخالص را در بر خواهد داشت. این موضوع نشانگر آسیب پذیری انتظارات سرمایه‌گذاران در مقابل نوسانات شدید قیمت‌هاست. متغیر بعدی میزان اعتبارات و وام پرداختی به بخش کشاورزی است که تحت نام V در مدل با ضریب مثبت ۰/۴۵ و آماره ا، با ۴/۴ مشخص گردیده است. چون نرخ بهره وام‌های پرداختی در ایران به بخش کشاورزی در سطح پایین قرار داشته و حتی منعکس‌کننده تورم سالانه کشور نیز نبوده و در واقع حجم وام‌های پرداختی نوعی حمایت از این بخش محسوب می‌شود لذا ضریب مثبت

جدول شماره دو: برآورد الگو رگرسیونی تشکیل سرمایه ثابت ناخالص کشاورزی بخش خصوصی

مدل اول: $96/8 + 0/42X_{(t-1)} - 138/9Z_t + 0/45V_t + 0/22Y_t - 57/8D$						
t:	(6/3)	(3/6)	(-4/4)	(4/4)	(2/2)	(-6/6)
	$R^2 = 0/89$	$R^2 = 0/85$	D.W = 1/91	F = 22/9		
مدل دوم: $68/6 + 725/9F_{(t-1)} - 95/8Z_t + 0/41V_t + 0/156Y_t - 54/8D$						
t:	(4/9)	(5/6)	(-3/7)	(5/3)	(2/1)	(-8/3)
	$R^2 = 0/93$	$R^2 = 0/91$	D.W = 1/98	F = 40/4		

آن دور از واقعیت نبوده و در سالهایی که شاهد افزایش حجم اعتبارات بودیم میزان سرمایه‌گذاری افزایش داشته است. مثلاً در سال ۱۳۶۳ با کاهش شدید وام پرداختی بانک کشاورزی به کشاورزان میزان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی افت فراوان نموده است. (مرکز آمار ایران - ۱۳۶۳)

در برآورد مدل به دلیل رد شدن متغیر نرخ بهره از نظر آمار t از جانشین این متغیر که میزان وام‌های پرداختی بخش کشاورزی بود بهره جستیم و به طوری که مشخص است از نظر علامت ضریب و چه از نظر آماری T جانشین خوبی برای نرخ بهره است. در واقع این ابهام به دلیل

غیر واقعی بودن نرخ بهره رسمی و تفاوت زیاد آن با نرخ غیر رسمی همچنین در نحوه توزیع اعتبارات و محدودیت آنهاست. در غالب کشورهای توسعه نیافته از جمله ایران رابطه نرخ بهره و تقاضای سرمایه گذاری دارای توضیح معناداری نیست «شهشهانی - احمد - ۱۳۵۷»

چهارمین متغیر مورد بحث بر معادله رگرسیونی Y است که نشان دهنده تغییر متوسط درآمد سه سال بخش کشاورزی است که با ضریب مثبت ۰/۲۲ تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش خصوصی را تحت تاثیر قرار می دهد. مطابق تئوریا اگر سطح درآمد کاهش پیدا کند با طبع پس انداز و تشکیل سرمایه نیز کاهش خواهد یافت و کاهش سرمایه خود موجب کاهش درآمد خواهد شد که این در واقع اشاره به دوره های باطل در کل اقتصاد است. اگر ما این موضوع را در بخش کشاورزی مورد مذاقه قرار دهیم کاملاً به معنای اثر پذیری تشکیل سرمایه از متغیرات درآمد پی می بریم، به این معنا که سیر صعودی تغییر درآمد باعث افزایش سرمایه گذاری، و بالعکس سیر نزولی تغییر درآمد باعث کاهش سرمایه گذاری می شود.

به دلیل کاهش شدید سرمایه گذاری در بخش خصوصی در سالهای ۱۳۵۷ - ۱۳۵۸ بخاطر هیجانات سیاسی حاکم بر کشور و فرار سرمایه بخارج از کشور، ما برای جلوگیری از حذف این سالها از سری زمانی پارامتر D را به عنوان متغیر مجازی در نظر گرفتیم که با علامت منفی نشان دهنده موضوع ذکر شده است.

مدل دوم با یک تفاوت در متغیر اول نسبت سرمایه گذاری بخش عمومی به ارزش افزوده بخش کشاورزی جهت نشان دادن میل متوسط به سرمایه گذاری بخش عمومی مورد استفاده قرار گرفته، دارای پارامترهای تعریف شده بالا با همان علامت ضرایب در مباحث ذکر شده است. تفاوت عمده ای که در این مدل قابل ذکر است برخوردار بودن مدل دوم از R^2 برابر با ۹۳ درصد و R^2 برابر با ۹۱ درصد نسبت به R^2 برابر ۸۹ درصد و R^2 برابر با ۸۵ درصد مدل اول است، که گویای قدرت بالای تخمین ها از نظر نزدیک به واقعیت بودن آنهاست، از لحاظ رفع خود همبستگی با استفاده از میانگین متحرک، شاخص دوربن - واتسون مدل اول دارای عدد ۱/۸۷ پس از چهار بار تکرار است و مدل دوم دارای عدد ۱/۹۸ پس از دوازده بار تکرار می باشد. همچنین مدل دوم به لحاظ آماره F نسبت به آماره F مدل اول از اعتبار بالایی برخوردار است که نشان برتری معادله دوم نسبت به معادله

اول است. بنابراین با توجه به شاخص‌های ذکر شده، مدل دوم بر مدل اول ترجیح داده می‌شود.

پیشنهادات

از عوامل توسعه نیافتگی کشورها، ناکافی بودن سرمایه و سرمایه‌گذاری در دوره‌های گذشته است و چون بخش کشاورزی یکی از ارکان مهم اقتصاد کشور از لحاظ تامین غذای جمعیت روز افزون کشور، ایجاد منابع اضافی ارزش خارجی از طریق صدور مازاد محصولات جهت تامین وجوه لازم برای کالاهای سرمایه‌ای در روند توسعه اقتصادی، ایجاد اشتغال نیروهای مولد و افزایش تقاضا برای محصولات صنعتی به حساب می‌آید. لذا جهت بهبود هر چه سریعتر وضعیت این بخش از اقتصاد کشور پیشنهاد می‌شود:

۱- با توجه به اینکه سرمایه‌گذاری در این بخش در حال حاضر نسبتاً کم است دنبال کردن سیاستهایی که منجر به تشویق و افزایش سرمایه‌گذاری شود ضروری است و راهی جز این راه برای رهایی از دایره شوم توسعه نیافتگی وجود ندارد.

۲- برای ایجاد ثبات اقتصادی و ایجاد اطمینان در سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و کاهش هزینه فرض فعالیت‌های تولیدی در بخش کشاورزی سیاست کاهش نرخ تورم تدوین دنبال شود.

۳- برای افزایش نسبت جمعیت فعال و کاهش بار تکفل که در ایجاد پس انداز بسیار مفید می‌باشد رشد جمعیت کنترل شود و در عین حال هزینه‌های سنگین دولتی برای امور مختلف آموزش و پرورش و بهداشت را کاهش داده، که می‌تواند جهت سرمایه‌گذاری به کار گرفته شود.

۴- از بین بردن اختلالات در سیستم اقتصادی مانند مشخص شدن حدود فعالیت بخش خصوصی روشن شدن نظام بهره‌برداری، دادن سوبسید به تولیدکنندگان، اصلاح مقررات گمرکی در زمینه صادرات و واردات محصولات سرمایه‌ای و واسطه‌ای کشاورزی از ضروریات موضوع است.

۵- دولت در جهت اجرای برنامه‌های سرمایه‌گذاری باید به عنوان مکمل بخش خصوصی عمل نماید و از تبدیل شدن به عنوان جانشین بخش خصوصی خودداری کند. به این معنا که دولت از سرمایه‌گذاری در زمینه تولید فرآورده‌های نهایی خودداری کرده و در پروژه‌های بالاسری اجتماعی و زیربنایی این بخش که عاملی در جهت جلب سرمایه بخش خصوصی می‌تواند باشد قدم بردارد.

جدول شماره ۳

obs	W	X	F	Z	V	Y	D
1344	25.92727	11.27273	0.012904	0.637755	31.00000	21.96674	0.000000
1345	20.30820	12.29180	0.013554	0.635897	27.79016	26.39996	0.000000
1346	42.55263	11.34737	0.011586	0.627551	29.50316	55.79999	0.000000
1347	47.05631	10.64369	0.009889	0.624366	29.69029	67.56671	0.000000
1348	36.97869	24.82131	0.022812	0.614634	27.35410	60.39960	0.000000
1349	38.72814	29.17186	0.025942	0.614286	44.76371	43.36707	0.000000
1350	50.60466	46.09534	0.041308	0.690265	48.09049	13.19995	0.000000
1351	76.54285	55.05715	0.043352	0.691983	64.45715	60.63306	0.000000
1352	86.79886	50.50114	0.037517	0.676580	78.90804	73.86694	0.000000
1353	72.37780	102.1222	0.073285	0.729299	102.7831	92.53295	0.000000
1354	100.8000	100.8000	0.065887	0.716012	98.56621	86.63403	0.000000
1355	107.2808	80.51925	0.047192	0.776596	99.29926	120.0330	0.000000
1356	84.13409	80.56590	0.049114	0.788372	113.6186	82.30005	0.000000
1357	26.37699	92.92301	0.053184	0.831915	100.5086	72.43298	1.000000
1358	23.86421	90.13579	0.048690	0.911505	155.6011	48.33398	1.000000
1359	85.69792	35.20208	0.018383	0.959294	159.9256	91.50000	0.000000
1360	87.89491	40.50509	0.020743	1.003413	171.6590	68.50000	0.000000
1361	60.02000	48.70000	0.023286	1.000000	185.0000	80.06604	0.000000
1362	84.43544	66.06456	0.030125	1.081633	195.8973	92.69995	0.000000
1363	41.95870	64.64130	0.027464	1.164655	131.9414	133.6670	0.000000
1364	67.32964	43.37030	0.017091	1.189558	162.5170	148.7332	0.000000
1365	48.56667	45.43333	0.017141	1.204750	137.5261	152.5000	0.000000
1366	52.79740	34.10260	0.012557	1.055418	143.7548	120.7000	0.000000
1367	53.74494	29.65506	0.011199	0.974442	148.8980	36.80005	0.000000
1368	43.89744	34.50256	0.012565	1.009592	145.4410	31.83398	0.000000
1369	66.29251	42.60749	0.014358	0.856511	NA	83.89990	0.000000

جدول شماره ۴ : منابع اقتصادی بخش کشاورزی کشور

امکانات بلا استفاده	امکانات بالفعل	امکانات بالقوه	واحد	منابع
۷۱	۵۹	۱۲۰	میلیارد متر مکعب	آب
۵۵	۲۵	۱۰۰	درصد	
۳۲/۵	۱۸/۵	۵۱	میلیون هکتار	خاک زراعی
۶۴	۳۶	۱۰۰	درصد	
-۵	۱۵/۵	۱۰	میلیون تن	مرغ
-۵۵	۱۵۵	۱۰۰	درصد	
۲/۵	۱/۵	۴	میلیون متر مکعب	جنگل (چوب آلات)
۶۳	۳۷	۱۰۰	درصد	
۵۲۰	۸۰	۶۰۰	هزار تن	شیلات
۸۷	۱۳	۱۰۰	درصد	
۱۲۴۷	۲۵۸۲	۵۸۰۹	هزار تن	دام و طیور
۲۱	۷۹	۱۰۰	درصد	(گوشت شیر و تخم مرغ)

مأخذ: وزارت کشاورزی، برنامه افزایش تولید محصولات کشاورزی سال ۶۶-۷۵، اردیبهشت ماه سال ۱۳۶۶

فهرست منابع فارسی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران . نشریات مختلف
سازمان برنامه و بودجه . نشریات مختلف
کنگره ملی بررسی مسایل توسعه کشاورزی ایران - تهران ۱۳۶۷ (مجموعه مقالات) مرکز آمار
ایران . نشریات مختلف
نوری نائینی ، محمد سعید . پژوهش عامل اساسی در توسعه و خود کفایی کشاورزی سال ۱۳۵۹

فهرست منابع خارجی

- 1- Dischoff , C. W. " The effect of Alternative Lag Distributions ." Tax Incentives and Capital Spending . G.Fromm , Editor . Brookings Institution , Washington , D.C. 1971 .
- 2 - Duesenberry , J.S. Business Cycles and Economic Growth , McGraw - Hill , New York , 1958 .
- 3 - Eisner , R. and R. Strotz , "Determinants of Business Investment ." Impacts of Monetary Policy . Commission on Money and Credit , Prentice-Hall, Englewood Cliffs , N.J. 1963.
- 4 - Ende , Stephen ; " Industrialization Through Greater Productivity in Agriculture . " Review of Economics and Statistics , Feb . 1962 .
- 5 - Johnston , Bruce F., and John W. Mellor ; " The role of Agriculture in Economic Development " American Economic Journal , Jun 1961.
- 6 - Jorgenson , D. "The Theory of Investment Behavior ." Determinants of Investment Behavior . R. Ferber, editor . Columbia University Press , New York . 1967 .
- 7 - Lamm , R. Mcfall ; " Investment in Agriculture : An Empirical Analysis ."
- 8 - Lewis , W. Arthur ; " Economic Development with Unlimited Supply of Labor ." Manchester School of Economic and Social Statistics . 1954 .
- 9 - Tao Porc , Juri and Roger Leroy Millc ; Applied Economics ; Wadsworth Publishing Company , Inc 1971 .
- 10 - Schulz , W. Theodore ; " Transforming Traditional Agriculture . Arno Press , U.S.A. 1976 .